

*109. Bozhe na mojata hvala! nedej premylchava,
2: zashtoto protiv mene sa se otvorili
nechestivi usta i usta kovarni;
govorjat mi s lyzhliv ezik;
3: otvsjakyde me okryzhavat s nechestivi dumi,
bez prichina se vyoryzhavat protiv mene;
4: za mojata ljubov te vrazhduvat protiv mene,
az pyk se molja;
5: vryshtat mi zlo za dobro,
omraza – za ljubov.*

Pyrvoto hudozhestveno proizvedenie vidjah na stenata na nashata trapezarija. Tova beshe “Preselenieto na syrbite” na Paja Jovanovich v shiroka i plitka dyrvena ramka masovo proizvodstvo – edna ot bezbrojnite hromolitografii, otpechatani v Zagreb v nachaloto na veka – naj-otdolu pisheshe, che “vsichki prava si zapazva Petar Nikolich”. Nito edin po-dobyr srybski gradski dom ne mozheshhe i bez podobnata oleografija “Hercegovski robi” na Jaroslav Chermak, a hyrvatskite semejtva v svoite gostni dyrzhaha “Synjat na Gundulich” na Vlah Bukovac. Mjusjulmanite njamaha hudozhestveni proizvedenija, ponezhe tova se zabranjavashe ot religijata im. Kato mlad sym vizhdal takiva samo u onezi, koito bjaha blizki s izkustvoto; ostanalite, osven semejni fotografii imaha samo kaligrafski izpisani suri ot Korana na arabski, koeto imashe tvyrde tajnstveno vyzdejstvie.

“Preselenieto na syrbite” beshe reproducirano na hartija, kashirana vyrhu razpynato platno, v zlatistozhyltata palitra na rannata esen. Kogato me pusneha v polutymnata trapezarija, kydeto v natrufeni bjufeti ot orehovo dyrvo, zad polirani stykla,

bleshtukaha kristalni servizi, porcelan, figuri ot cvetna majolika i lyskavijat mesing na sveshtnicite, mozheh s chasove da gledam “Preselenieto”, bez da mi omryzne. Tykmo v tova tyrzhestveno pomeshtenie, v koeto samo pri vazhni sluchai bjaha posreshtani gosti, sjakash neprekysnato vlizashe oblakyt zlatistozhylt prah, i vsichki onezi myzhe na kone i zheni s deca v skuta, stadoto ovce i pastirite, a pred vsichki tjah – edin mustakat chovek, nametnat s kozhuh, s ednata ryka v kyrvava prevryzka, a drugata – s pushka prez ramo. Napred jazdeha dvama kalugeri – po-kysno nauchih, che tova e srybskijat patriarh Arsenie III Charnoevich i negovijat veren djakon Isaija, a s tjah – prochutijat junak Monasterlija, kojto predvozhdal kopienoscite, smesili se s naroda i dobityka. Misleh si, che tova e edinstvenata kartina na sveta i smjatah starata si lelja za naj-vazhnata zheni v cjalto Saraevo, blagodaren, che ponjakoga mi pozvoljava da ja razglezhdam, bez da znam, che tova e naj-obiknovena reprodukcija i che ja pritezhavat oshte mnogo semejstva. V osnovnoto uchilishte dori se sbih s edno momche ot klasa, kogato tvyrdeshe, che i te imali “Preselenieto na syrbite”. Tova prosto beshe nevyzmozhno! Po vreme na vojната, kogato v nashata kyshta nahluvaha ustashki policai, za da pretyrsvat, kriehme “Preselenieto” zad shkafa ot ptichi javor, zashtoto na kartinata imashe srybsko zname, koeto mozheshe da gi razdrazni.

I taka, po njakakvo stranno predopredelenie, тази картина, kojato pyrva bjah dokosnal s momcheshkite si prysti, chuvstvajki pod vyrhovete im povyrhnostta na nejnija tymen pechatarski lak, тази картина, znachi, kojato izobrazjavashe strashnata sydba na naroda, v kojto po njakakva sluchajnost sym se rodil – na naroda, osyden na vechno izgnanichestvo, lutane i preselenija – viseshe na stenata na edna kyshta, i to imenno v grada, ot kojto trista i shest godini po-kysno syrbite ot novo shte

poemat pytja na preselenieto, v neizvestnostta. Pyrvoto preselenie, koeto bilo predvozhdano ot Arsenie Charnoevich prez septemvri 1690 godina – tezi trideset-chetirideset hiljadi semejstva, koito, sledvajki svoja patriarh, preminali mytnite vodi na velikija Dunav, bjagajki sled izgubenata bitka s turcitate tehните zulumi i otmyshtenie, vlezli sys svoja njam tropot ot kopita i stypki v moeto naj-ranno detstvo, znachi, to predopredeli prez zrelite si godini da go prezhiveja oshte vednyzh – tozi pyt prez zimata na 1996 godina, kogato potomcitate na syshtija narod ot kartinata napuskaha moja roden grad. Tozi posleden eksod ne mozheshche da se narisuva, da se reproducira, da se razmnozhi, da se slozhi v ramki i da se zakachi na stenite na njakakvi novi trapezarii, kakto onova ranno preselenie, koeto stoeshche nad vechno zapalenoto kandilo i ikonata na sveti Nikola, bezmylvno napomnjajki ni za onova, koeto vinagi, kato oris, ni chaka. Samo snezhna burja po zavejani pytishta i koloni neshtastnici kraj zasednali kamioni i koli. Sto i petdeset hiljadi izgnanici, koito se opitvat da se izmyknat ot zlochestija grad, kojto sa im otneli...

Njakoi ot tjah se ozovaha i v Belgrad, nosejki navito na rulo svaleno ot ramkata platno na “Preselenieto”, chijato zalepena hartija se e napukala ot nagyvane. I te, kakto i az njakoga otdavna, smjataha, che pritezhavat cenno proizvedenie na izkustvoto, s prodazhbata na koeto shte si osigurjat bydeshteto. Samo kakvo razocharovanie izzhivjavaha, kogato tyrgovcitate na kartini i urednicitate na muzeite im objasnjavaha, che tova e obiknovena reprodukcija i che ne struva nishto. “No, tja e na platno i e mnogo stara! – govoreha te. – Kupil ja oshte djado mi, ot kogoto sym ja nasledil!” Kolko naprazni myki, za da se prenese tolkova dalech i kolko usilija, za da se reshat naj-nakraja da prodadat тази семејна реликва, na kojato sa vyzlagali tolkova nadezhdi.

